

ACC. N:R M. 15195: 1-15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Ingeborg Johansson, Markaryd*
Härad: *Sunneryd* Berättare: *" "*
Socken: *Markaryd* Berättarens yrke: *husföreståndarinna*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1898* i *Skinneryd*

Bad. s. 1-15.

N. N. 159

Bad av olika slag

Årmbad manhus var i äldre tid en ganska sällsynt föreelse här i bygden. Med som förekom i den vägen utem en reell julkrensering (alltså en gång om året) det är knappast att nämna, ty om man föredog en tvättning av överkroppen en och annan gång på badken det var, eller kallades för bad. Det gjordes däremot den rengöring som föredogs på julaftens förmiddag, ty den var verkligen grundlig vill jag minnas. Den stora kopparkittel som användes till badken var visserligen inte så bekväm, men ingen menade att inte det dugde, man var tydligen inte bortskämd i detta hänseende vid tiden omkring sekelskiftet.

Säkerligen var badproceduren på julaften förenad med mycket besvär, vilket också torde vara anledningen varför den föredogs så sällan. Barn i skolåldern och mindre sådana badade i köket med mors tillsyn, men vuxna ungdomen bad i regel i andrares protokoll och tvättade som så: var för allt detta en gång om året! Har man

inte möjlighet att få bada emonkus på annat sätt så än
det bara att låta det bero, en gammal sed man väl inte
keller följes i det oändliga. Sådant fick man höra hemmas
hos oss i början av detta århundradet och tydligen hade
man samma uppfattning härvidlag på andra ställen.
Vad hörde man mer än en gång de gamla berättas, om denna
fullrenöring var nödvändig den ansågs i deras ungdom alltså
på sextio- och sjuttio-talet. Sorgen av familjemedlemmarna tänkte
på att skölka och draga sig undan denna procedur, som då
för tiden var ännu mer omständlig enligt vad man hörde
berättas. Att man hjälpte varandra att skrubbas var så
bekänt det hörde liksom till helle det, och fastän man inte
i då tidens kök hade någon möjlighet till uppvärmning.
Drog man sig inte för att här förstås detta bad, som var
nog så välgörande. Nämligen kunde brasan från fyren sprida
någon värme, ty det var ju här man värdade badvattnet,
men eljest var man i regel kurdad på den tiden och
kuddade inte för en sådan begäret.

Temperaturen på badvattnet! ja den tog man mycket
 beaktning för. Jag minnes, att mor brukade endast
 bika upp blusvännen till armbågen och doppa densamma
 i badvattnet och på detta sätt var hon, enligt gammal
 vana i stånd att fastslå rätta temperaturen utan mätare
 Man nu var ju detta badvattnet för småbarn, andra finga
 väl själva bestämma temperaturen härvidlag förmodar
 jag. Det har berättats om en geulle, som fast höll
 på med denna julrensning, vilken omfattade även
 att tvätta fötterna. Vattnet var för varmt och hon blev
 otålig och skall väl hava sagt: "besönnet att varmet
 alltså va för vänt, de va lianäe i fjoe när ja
 tvättade fötterna". Men jag tror nog, att man i regel
 ville hava vattnet i det varmaste laget ty när badet
 inte förekom oftare än som så, och det tydligen var
 "si och så" med tvättmedel (om det ens förekom sådant)
 var detta den enda möjlighet att lösa upp smutsen
 något så när. Säkertligen kom den kemvårda handduken

badet "blaggansbläil" väl till pass vid sidena tillfätl,
ty det ansågs mycket fördelaktigt, att gnida huden efter
badet med denna grova handduk.

Detta är alltså vad vi vet om varmbad inomhus i
äldre tid. Ty bastubad har aldrig förekommit här i bygden.
Lärovet har badandet i öppet vatten sommartid varit
en vanlig företeelse både i äldre och nyare tid. De präktiga
badplatserna både i lagan och tillän (en biflod till lagan)
har man förställt sig på att använda för så långt tillbaka
i tiden som för ett hundre år sedan, ty jag har sjöat kört
gamben som var födda på femtio- sextio-talet sål om,
hur man då badade och simmade i samma badställe
som ännu användas i stor utsträckning. Väsentligen
var det mest barn och ungdom som funn nöje i detta
badandet och naturligtvis var det frägan om att lära simma,
ty det var en sport som uppskattades i äldre tid.
Den pojke eller flicka i tioårsåldern som inte kunde
simma några meter, var just ingenting att räkna med

helle det, och, att var ordi en lärde sig själva. Denne konst
det är en given sak. Visserligen gilledas inte det mycket
bedandet av dåtidens gamla, men det var inte heller direkt
förbjudet. På inga villkor tillåts att bada innan vattent
hade blommat, och det skall väl vara vid midsommartid
enligt de gamlas påstående. Vidare borde den unga
flickan vara ytterst försiktig och aldrig gå i badet då hon
hade sina "fjängedae" (menstruation) ty det kunde vara
en överbörd risk att sätta sig ut för. Kvaligtvis var detta
regal gammalt skrock, som har gällt från den ens generation
till den andra och jag minnes tydligt, hur man sågade
om dylikt i min ungdom.

Förflötte vi oss så ett trehundra år längre fram i tiden.
Så är vi framme vid sekelskiftet, och då det gäller
badlivet i det stora hela, var det sämstigen sig likt
ännu. De stora förändringarna härvidlag har blivit
de sista trehundra åren. Ett vi som barn och unga voro
mycket upplagda för badning här under sommartiden

Det minnes jag mycket väl och under varma sommar dagar
var det en levlig trafik till Lilla med badgäster.
Flickor och pojkar badade alltid var för sig och någon
baddräkt hade man vid denna tid aldrig sett.
Flickorna hade väl inte alldeles monopol på den övre
badhöljen, men faktiskt är, att hellre hade man gått hem
med oförskallat ärende än att man skulle förskallat sig
att bada i den nedre badhöljen. Varför? Jo det kan
man verkligen fråga sig. Visserligen var här en aving
djupare vatten, men sandbotten var minst lika bra
som i den fristämman där. Tydligen hade man sett, att äldre
män brukade bada där och så hade man blivit var
att hålla sig därifrån. Jo äldre män, badade gärna en
och annan gång, och att sådana voro ute i det ärendet
på morgonkvisten då där var lugnt vid badstället, det
var bara så naturligt. För, som var en god simmare
gick nästan regelbundet till Lilla varje söndagsmorgon
om vädret var gynnsamt för att, som han sade:

6

"Sömna lide," kan vilje tydligen ytterligare förkovra sig i denne konst. Dessutom ensäg han, att badet var väl-görande och framhöll så ofta, att man skall bada på morgonen om man har den rätta myllan av delsamme. Trodd, var det bönder och arbetsfolk som bestod sig med detta röje, att så här gå och "löji" sig när lusken fallt på. Finare folk, måtte ha haft andra badplatser, där de mera har följt vara för sig själva, ty här vid Lillån såg man aldrig sådana på den tiden.

Den urgamla badplats i Lillån, är visst inte att förakta, kärlig sandbotten och vattenståndet passar både för sim-barniga och andra. Dessutom har vi en underbar badstrand där man kan sola sig i det vändliga, om det behagar. Ännu på Hjergatals badstuga omströmda var för sig och någon bad-träkt var det givetvis ännu inte tal om. Kågligen hade någon fixas flicher redan då lagt sig till med ett sådant plagg, men att det i början betraktades som kögfärd, att kvinnorna stå i badträkt här på landsbygden det

8

Säger sig själva, och dessutom huru obekvämt, att bada med kläder på, så resonerade man, jag minner det tydligt. Men nu är det ju alltid så, då en mod eller en sed skall genomföras, man ställer sig ovänsamt i början, men ett, två, tre år man med på noterna och följer med utan att man ens märker det själv. Så var det här i frågan om badträkt. Om vi säger, att det blev allmänt med badträkt omkring 1930, så är vi nog på rätt håll, ty jag erinras mig händelser just vid den tiden, då även någon av badträkt var med i sammanhang. Moderna på sådana plagg har ju ändrats många gånger sedan dess, men jag kommer tydligt ihåg att den första badträkt jag såg här i bygden, var en bomullstrik blå och vitrandig på tvären.

8

Oaktat man hade badträkt allmänt vid denna tid, var det ingalunda passande, att män och kvinnor badade gemensamt, såsom det förekommer i vår tid. Det ansågs omständigt och även ville sätta sig ut för sådan skandal. Men tiderna förändras och vi med dem "beker" det.

Efter ytterligare tio år, alltså 1940 kunde man få se
att pojkar och flickor badade samtidigt ute vid källan,
men naturligtvis var läraren eller lärarinnan med för att
dirigera och se till, att allt gick ordentligt tillvägs.
Snart hade man vant sig vid detta nya system och gick
ganska ogenerad till badstället, antingen den eller den
var kallatades. Således kan man säga, att badandet så
här gemensamt, män och kvinnor samtidigt, blev allmänt
här i bygden just vid denna tid, och har under årens
lopp utvecklets mer och mer. Utgifär vid sommar tid
började äldre ungdom röpa sig till andra badstränder och
om man inte hade möjlighet att så ofta komma ut till
huset (Skummeslöv och Källbystrand) nöjde man sig ännu
särskild med att cykla ut till Tansjönäs, när badlusten
full på Tansjönäs som ligger en halv mil härifrån är en
naturspön plats (med skaplig badstrand) dit mycken ung-
dom samlas sommarhelgerna. Här tycker man sommaren
i fulla drag och sanningen att säga, är det långt förtärligare

här på Tansjöns äm vid de stora badsterna, det tycker
 åtminstone vi infödingar. Men utvecklingen förkötter och
 fördringarna på bättre förhållande stiger, på alla områden så
 och här, då det gäller badlivet i det stora hela. Bilen är
 ju för all del inte ännu varje familjs egendom, men det
 lutar åt det hållet. Ett man är förunderligt överens i familjan
 om, att äka till havet under badsäsongen, även från denna
 trekt, det har man sett och hört många bevis på.
 Livet lärde tilltalar tydligen, och folket på landsbygden
 är i våra dagar ingalunda efter sin tid, även om de i många
 sammanhang beskylls för dylikt.

Vad säga då de gamla om dessa förhållanden att köra ut
 till havet för att bada? "Särskap" naturligtvis. "Skulle de
 inte kunna gå en ö fränt se rain se ve även nu för
 sin, de ä inte aent än höjifä i sinnt ska en int. då".
 Länge får så kommenteras det, jag har själv hört många
 gånger, hur man utlägger detta nya system, med havsbad
 och dylikt. Men man skall inte undra på att det blir

mindre och mindre med badgäster vid vår regelbara bad-
plats, då det icke göres det minsta för deras skivsel så här
hemma vid. Dessutom har man i regel både tid och råd
numera och varför inte följa med i svängen, även då det
gäller badlivet menar man allmänt.

Simkunnigheten är så gott som allmän i vår tid bland
barn och ungdom. De allra flesta taga chansen till utbildning
härvid här redan i nio-tioårsåldern vid simskola i Hørshøj
och det vill synas, som man alltjämt är lika intresserad
av denna äldsta konst. I min barndom fick man lära
sig simma själva, utan den minsta lärdom av andra.

En brädstup lades framför bröstet och det var också den
enda hjälp man bestod sig med. Tydligt var det träning
som gjorde susen och vid minsta framgång togs det nya
tag. Sedan man väl lärt den vanliga bröstsimningen tog man
ihå med ryggsimning och somliga kunde till och med
ligga på sidan och simma så fint. Det är givet, att
den som en gång har lärt sig simma glömmar det aldrig

och konsten är ju för all del "inb. tungt" alltså "bära", som det heter.
 Varmbadhus, ja det har vi också på sött, och vis haft en
 stäng av här i bygden, ty vid Tumsfors pappersbruk höll
 man sig med sådant redan vid tiden omkring sekel-
 skiftet, men endast för brukets folk. Hade man anköriga,
 som arbetade på bruket kunde man för betalning gå dit
 och bada och många gjorde det. Här kunde man få
 både varmbad och dusch allt efter behag och givetvis var
 det någon anställd som skötte det hela. Huru skönt
 var det inb. för arbetarna, att på lördagskvällen få gå
 till badhuset och tvätta sig ordentligt. Ty komma hade
 man ingen möjlighet att göra det så här grundligt.
 En annan form av bad som har förekommit här i bygden
 är s. h. vårbad. Att man talade om sådana i min barndom
 kommer jag mycket väl ihåg, och att de vara effektiva,
 ja det var en sak! För våren hade man flera slags bad
 men det mest vanliga var fallbassbad och myrostekbad.
 Man badade fallbart och badade i vatten, så varmt som

möjligt och att detta anjuckade upp lederna är ju ganska
förklarligt. På samma sätt förför man med myrstacken.
Man tog en del av densamma, som fick koka och svalna
och genom att bada i detta vatten uppnåddes ett mycket
gott resultat. Kamfer i kokt vatten var heller inte att
förakta i samma syfte, ty det lindrade värken betydligt.
Många slags sjukdomar blev man helt enkelt med fotbad
utan någon tillsats. Den sjuke skulle sitta med fötterna
i varmt vatten så länge som möjligt, och man menade
att sjukdomen drogs ut på detta sätt. Ingbad var ett
annat förträffligt medel mot förkyllning. Den sjuke skulle
då sitta över en balja kallt vatten, med ett skynke över sig
och inandades ångan, som om jag inte minnes fel även var
tillsatt någon del terpentin.

Men det var inte endast varma kättsbad man praktise-
rade i äldre tid, även kalla sådana. Sällan användes i stor
utsträckning. Stunelad hör väl inte direkt till det
13 förgångna, ty det är ju inte längre sedan det praktiserades

än att man tydligt minner huru det gick till. Vilken slags sjukdom som helst, kunde botas med kurbad sedan det. Man skulle sitta i kallt vatten 2-3 gånger dagligen en viss tid och därmed drags sjukdomen utåt, såhär man säger. Detta var, för låt oss säga troddis är sedan ganska allmänt och många menade att det var effektivt.

Att rulla sig i snö är också ett hälsobad menade man för, men detta var orsatt för att skydda hälsan och hårda sig mot förkylning. Sedan man klädde sig på morgonen skulle man gå ut och rulla sig några minuter i snön vilket säkerligen hade åsyftad verkan den som bara hade "därre" till att realisera förslaget.

På liknande sätt kunde det förekomma under sommartid, att en och annan gick ut tidigt på morgonen och rullade sig i dagg. Detta bad avsåg emellertid endast att bevara ett gott utseende, hyn blev skär och vacker och skötte man sig perfekt enligt föreskrift härvidlag, skulle man kunna kalla de förargliga ryktena varda i det längsta.

Sådan var uppfattningen om detta diskämnda hälsobad, men ingalunda allmänt tillämpades det här i våra bygder, endast av en och annan av mera fjäring natur. Det har berättats om "Pella i Viskerhult" hur hon behöll sitt fagra utseende ända in i älderdomen, bara därför, att hon så flitigt använde sig av denne badmetod.

Badrum i fastigheter, ja det är just vad som är aktuellt. Att det skall frökomma i nybygge det är i våra dagar helt naturligt, men även i gamla fastigheter har det under det senaste årtiondet blivit alltmer allmänt, att man inreder badrum i någon ordning av bostadslängan. I början (för tjugo år sedan) ansågs det för högförd med badrum så här hemmavid och det var naturligtvis endast en och annan välsituerad lantbrukare som tillät sig sådana finesser. Utvecklingen har emellertid gjord, att man numera anses badrum i lägenheten som nödvändigt och faktiskt är, att man håller sig med det i de flesta hemmen här i bygden.

15 Badlivet i det stora hela har alltså utvecklats till ett förmånligt resultat här i våra bygder.